

Stap 5: Aan de slag met de signalen met onderzoek en lobby

KansPlus wil contact met de achterban om vorm te geven aan lokale belangenbehartiging, individueel of collectief, dus het is belangrijk om ervaringen te analyseren en te gebruiken met dat doel voor ogen.

Twee vragen zijn daarbij van belang bij het beoordelen van binnengekomen signalen. De eerste is: verwacht de melder hulp van KansPlus en zo ja wat kan dat zijn en wie kan die hulp geven?

Dit is de individuele belangenbehartiging. Het Kennis- en adviescentrum van KansPlus kan hierbij een rol spelen.

De tweede is: is deze melding van belang voor andere mensen in de achterban? Met andere woorden, kunnen we hier iets mee voor collectieve belangenbehartiging?

Individuele belangenbehartiging

Bij Individuele belangenbehartiging zijn drie zaken van belang:

- 1) Vertrouwelijkheid.
- 2) Hoe te reageren?
- 3) Mogelijke acties: onderzoek, advies en informatie, eventueel bijstaan.

Ad 1) Vertrouwelijkheid

Mensen die een ervaring, klacht of probleem voorleggen, verwachten vertrouwelijkheid. Praat of publiceer niet zomaar over concrete kwesties zonder dat het is afgestemd met en toestemming gevraagd van de persoon die de ervaring doorgaf.

Ad 2) Reageren

Mensen verwachten een reactie; op zijn minst de reactie dat het signaal is binnengekomen en gelezen. Reageer als het kan inhoudelijk, als ook niet perse een vraag wordt gesteld of als geen overduidelijke actie wordt gevraagd. Stel dat iemand iets vertelt over indicatiestelling jeugdzorg of over het beleid in de zorginstelling, schrijf dan wat u ervan vindt en wat KansPlus doet of vindt. Een reactie kan bijvoorbeeld zijn: Fijn dat u ons dit schrijft. We maken ons soms ook zorgen over hoe jeugdzorg wordt uitgevoerd. KansPlus schreef onlangs

ad 3) Mogelijke acties

Vaak wil men advies, informatie en antwoord op eventuele concrete vragen. Individuele belangenbehartiging vraagt dan een inschatting van een situatie: wat is er aan de hand, kunnen we helpen en zo ja hoe en wie?

-Onderzoek:

Vraag zo nodig meer informatie aan degene die de ervaring vertelt: wat is er precies gebeurd? Schroom niet om onderbouwing te vragen. Stel dat iemand iets vertelt over een besluit van de zorginstelling of de gemeentelijke indicatiesteller. Vraag dan of er een besluit is opgeschreven, of er brieven of e-mails zijn uitgewisseld, of er een gespreksverslag is gemaakt. In zo'n uitwisseling via mail of brieven kan veel informatie staan die aanknopingspunten biedt om de kwestie te begrijpen en aan te pakken.

-Advies en informatie:

Actieve bestuurders van ledengroepen hebben zelf vaak veel ervaring opgedaan en kunnen van daaruit zelf advies en informatie geven. Bij lastige kwesties is het handig om de vraag voor te leggen aan andere leden van de ledengroep of het Kennis- en adviescentrum van KansPlus. Een optie is ook om een vraag te stellen via de Facebookgroep: dit is ons gemeld, wat zouden jullie antwoorden of doen? Als kwesties spelen in zorginstellingen, is contact opnemen met de Cliëntenraad wellicht nuttig. Zorgaanbieders die werken in het kader van de Wlz zijn wettelijk verplicht cliëntenraden in te stellen die gevraagd of ongevraagd advies kunnen geven over het beleid.

Een aantal cliëntenraden in het land is aangesloten bij [VraagRaak](#), een onderdeel van KansPlus. Als er besluiten door de instelling worden genomen die gevolgen hebben voor de kwaliteit van leven voor uw familielid, kunt u de cliëntenraad vragen of dit onderwerp voor advies is voorgelegd en wat daarmee gedaan is.

Bij grote zorginstellingen zijn soms familieverenigingen actief. Een aantal van deze familieverenigingen is ook lid van KansPlus.

-Bijstaan:

Ledengroepen van KansPlus zijn geen professionele hulpverleners. Pretendeer niet een probleem even te kunnen oplossen voor een ander. De gouden regel is dat u iemand adviseert en op basis van uw ervaring informatie geeft om een kwestie aan te pakken. Het is niet de bedoeling een kwestie over te nemen. Soms is het toch nuttig iets extra's te doen, zoals mee gaan naar een lastig gesprek of aan te bieden informatie op te zoeken. Zulke acties vragen tijd, dus bedenk of u die belofte kunt waarmaken.

Meegaan naar een gesprek kan effectief zijn. Stel bijvoorbeeld dat een zorgaanbieder veranderingen op de woongroep voorstelt en daarover wil praten met ouders afzonderlijk. Ouders zijn zo emotioneel betrokken bij het welzijn van hun kind en zijn zo afhankelijk van een zorgaanbieder dat het fijn is als een derde persoon die meer afstand heeft, meeluistert, aantekeningen maakt en af en toe vragen kan stellen. In zo'n gesprek gaat u mee als vertrouwenspersoon van degene die u meevraagt. Voor de gesprekspartner, in dit voorbeeld de vertegenwoordiger van de zorginstelling, bent u de figuur die helpt de informatie goed te verwerken, maar u heeft ook een controlefunctie: u hoort wat er wordt gezegd, maakt aantekeningen en de zorgaanbieder zal nog zorgvuldiger de woorden kiezen.

Het is algemeen aanvaard dat mensen vertrouwenspersonen meenemen naar moeilijke gesprekken. U kunt niet zomaar worden geweigerd met bijvoorbeeld het argument dat vertrouwelijke zaken worden besproken. Iedereen mag een vertrouwenspersoon zelf kiezen en die vragen hem/haar bij te staan, ook in gesprekken.

Wat wordt voorgelegd kunnen ingewikkelde emotioneel beladen kwesties zijn. U kunt meeleven met de ander, maar dat wil niet zeggen dat u alle problemen kunt oplossen. Voel u niet bezwaard te verwijzen. Maak zo nodig duidelijk dat u niets concreets kunt doen, behalve de informatie gebruiken voor algemene belangenbehartiging.

Ledengroepen kunnen moeilijke of lastige kwesties die de ledengroep signaleert, ook bespreken met het Kennis- en adviescentrum van KansPlus.

Kijk voor algemene tips verder op de [website](#) van KansPlus en voor deelname aan een cursus van KansPlus over lokale belangenbehartiging via deze [link](#) .

Algemene tip bij individuele belangenbehartiging:

Een eenvoudige maar belangrijke tip voor mensen die in een conflictsituatie zitten en hulp vragen is: stel schriftelijk vragen. Als ouders problemen zien op de woongroep, op de school, of bij de dagbesteding van hun kind, dan gaan ze vaak eerst bellen en praten. Dat is prima als daarmee de kwestie wordt opgelost. Zo niet dan komt er een moment dat allerlei misverstanden blijken: 'zo heb ik dit niet gezegd' of, u heeft het verkeerd begrepen'. Wie dan per brief (of email) vragen stelt, voorkomt dat de andere partij maar wat gaat beweren. Wat wordt opgeschreven moet kloppen want het kan degene die het antwoord gaf, worden nagedragen.

Een voorbeeld waarin schrijven van belang is, is iets wat ouders vaak melden over krappe begeleiding op woongroepen in weekeinden. Stel dat de begeleiders op de woongroep tegen ouders zeggen dat door bezuinigingen ze in het weekeinde beter hun kinderen kunnen ophalen omdat groepen worden samengevoegd en er maar één begeleider op de groep zal zijn. Daarover praten kan natuurlijk, maar als het geen eenmalig incident is, is er alle reden voor een brief/email aan de locatiemanager met de vraag of de aangekondigde bezuinigingen kloppen, wie het besluit, wanneer heeft genomen, of er geen andere oplossingen voorhanden waren en meer dergelijke vragen. Een brief/email zet de zorginstelling meer onder druk om zorgvuldig na te denken over zowel antwoord als handelwijze.

Collectieve belangenbehartiging

Bij collectieve belangenbehartiging zijn de volgende punten van belang:

1. Analyse
2. Onderzoek
3. Lobby

Ad 1) Analyse

De optelsom van ervaringen en signalen levert veel kennis op bij een ledengroep over wat er leeft in de achterban. Overleg binnen de ledengroep: horen we vaker geluiden over een kwestie? Bijvoorbeeld: wijst de gemeente opeens veel aanvragen voor zorg thuis af? Gebeurt het vaker dat jongeren op hun 18e van de zmlk-school af moeten terwijl vroeger 20 jaar normaal was? Is er alweer een klacht over te weinig begeleiding bij een zorginstelling? Als zulke kwesties zich voordoen, is het nuttig ook het Landelijk Advies en Kenniscentrum van KansPlus te bellen of te mailen. Horen zij uit andere regio's ook zulke geluiden? Bedenk: ze kunnen zoeken in hun softwaresysteem op thema's en woonplaats!

Hou niet alleen bij welke thema's vaker aan de orde komen maar probeer een inschatting te maken van de oorzaak van gemelde kwesties. Bijvoorbeeld: lopen mensen vast omdat ze onervaren zijn met een kwestie? Zijn het mensen die wel ervaring hebben maar is het beleid van de zorginstelling/gemeente/school wellicht veranderd? Is het een eenmalige kwestie of is het voorstelbaar dat meer mensen hetzelfde probleem krijgen?

Voor collectieve belangenbehartiging maakt het antwoord op die vragen veel uit. Als ouders met een jong kind met een verstandelijke beperking vastlopen, is het nuttig een project te

beginnen (en wellicht subsidie te vragen aan de gemeente) voor een aantal bijeenkomsten met jonge ouders. Blijkt beleid van de gemeente of andere instantie veranderd? Zoek dan nog preciezer uit wat er aan de hand kan zijn en benader de gemeente (of andere instantie) en vraag of suggereer een oplossing.

Een ander **voorbeeld** speelt in Amsterdam. De Ledengroep Amsterdam signaleerde dat zo'n vijftig jongeren met een lichte verstandelijke beperking dakloos op straat zwierven of in kelderboxen bivakkeerden. In hun analyse heeft de overheveling van lichte zorgpakketten van AWBZ naar de gemeente ermee te maken. Jongeren met een lichte verstandelijke beperking komen daardoor niet meer in aanmerking voor begeleid wonen in instellingen van zorgaanbieders. De gemeente biedt alleen begeleiding, geen woonplekken in een instelling. De ledengroep Amsterdam analyseerde dat dit betekent dat veel jongeren met een licht verstandelijke beperking zich, net als alle woningzoekenden in Amsterdam moeten inschrijven op de wachtlijst. De wachttijd is 10 jaar en in Amsterdam krijgt niemand meer urgentie. Een buitenstaander zal niet gauw een verband leggen tussen de decentralisatie van de AWBZ en de toename van zwervende zwakbegaafde jongeren in kelderboxen in Amsterdam. De ledengroep Amsterdam ging lokaal pleiten voor nieuwe kansrijke concepten voor huisvesting voor mensen met een licht verstandelijke beperking.

Uitzoeken van wat er precies speelt is belangrijk. Het kan zijn dat de gemeente of andere instantie beleid heeft veranderd maar geen idee heeft van de precieze effecten op jongeren met een verstandelijke beperking. Of een instantie weet het wel, maar komt er liever niet voor uit dat er flink wordt bezuinigd.

Nog een voorbeeld is wat zich afspeelde in het voortgezet speciaal onderwijs in Almere. Jongeren mochten altijd tot hun 20e op een school voor voortgezet speciaal onderwijs (VSO) leren. Tot het Samenwerkingsverband van scholen in 2015 besloot voor leerlingen die 18 werden, de indicatie voor speciaal onderwijs niet te verlengen. Het formele argument was dat de jongeren genoeg hadden geleerd. Na uitzoekwerk van een van de ouders, bleek het te gaan om een bezuiniging. De leerplicht geldt slechts tot de 18e verjaardag en dus mag de school ook wegsturen, zeker als toch geen diploma wordt verwacht. Dat nieuwe beleid leidt tot een daling van aantallen jongeren in het dure speciaal onderwijs. (zie het web artikel : [Speciaal onderwijs Almere verbergt slecht nieuws](#)). Deze kwestie is niet echt opgelost. In antwoord op schriftelijke vragen van de SP fractie in de Tweede Kamer liet de staatssecretaris weten dat jongeren tussen hun 18e en 20e op school mogen blijven maar "of dat wenselijk is, moet in overleg met de ouders en op basis van het ontwikkelingsperspectief worden beoordeeld". Lees [hier](#) antwoord op de Kamervragen.

Ad 2) Onderzoek

Voorbeeld: bezuinigingen op de woongroep

Meer algemeen onderzoek kan ook helpen in collectieve belangenbehartiging. Stel dat er veel signalen binnenkomen over minder begeleiding op woongroepen en de locatiemanager zegt: "er wordt steeds meer bezuinigd, we kunnen er niets aan doen". Het is de vraag of er inderdaad meer wordt bezuinigd (of wellicht alleen op die specifieke locatie?) en het is net zo goed de vraag of een zorgaanbieder daar werkelijk niets aan kan doen.

Zoiets valt te onderzoeken. Het ministerie van VWS bepaalt jaarlijks hoeveel zorgbudget beschikbaar is voor zorg aan mensen met een beperking. Dat toegestane budget wordt verdeeld over zorgkantoren die op hun beurt het geld verdelen over zorgaanbieders en daarvoor per zorgaanbieder een contract sluit. Een bewering over bezuinigingen onderzoeken kan langs verschillende wegen. U kunt nagaan of het ministerie van VWS dat jaar inderdaad

heeft bezuinigd op het nationale budget. Op Prinsjesdag wordt de begroting van een ministerie voor het jaar daarop bekendgemaakt en zo'n bezuiniging wordt dan ook aangekondigd. Via internet is die informatie terug te zoeken (www.rijksoverheid.nl). Het landelijk kantoor van KansPlus houdt natuurlijk dit soort informatie bij dus even daar vragen of en hoeveel er dan is bezuinigd op de zorg, helpt ook.

Het kan zijn dat er niet landelijk is bezuinigd, maar dat de zorgaanbieder zelf die noodzaak voelt. Wellicht omdat het een ongunstig contract sloot met het zorgkantoor of omdat er verkeerd financieel beleid is gevoerd. Een eerste stap is simpelweg vragen te stellen aan de zorgaanbieder: "is er inderdaad bezuinigd op de budgetten, zo ja hoeveel voor de instelling en hoeveel per cliënt?" Dezelfde vraag kan aan de cliëntenraad worden gesteld en aan het zorgkantoor.

Wie vertrouwd is met het lezen van jaarrekeningen kan zelf nagaan hoeveel geld er binnenkomt bij de zorgaanbieder, hoe het wordt besteedt en hoe hoog de financiële reserves zijn. Jaarrekeningen worden verplicht gepubliceerd en zijn te vinden via www.desan.nl/net/DoSearch/Search.aspx

Onderzoek doen naar de bewering "we kunnen er niets aan doen" is ook mogelijk. Wat doen andere zorgaanbieders met eventuele opgelegde bezuinigingen? Zijn er alternatieven? Ook hier helpt het om een blik te werpen op jaarverslagen. Hoeveel geeft een zorgaanbieder uit aan overheadkosten? Hoeveel gaat jaarlijks naar reserves? Algemene informatie is ook te vinden op de website van de branchevereniging van zorgaanbieders in de gehandicaptenzorg www.vgn.nl (kijk onder thema's). En u kunt simpelweg vragen stellen aan cliëntenraad/zorgaanbieder/zorgkantoor: "zijn alternatieven overwogen en zo ja welke?"

Dat stramien: openbare informatie zoeken via internet en gerichte vragen stellen is natuurlijk ook effectief in voorbeelden van gemeentelijk beleid.

Al het beleid zoals dat wordt vastgesteld door gemeenteraden is openbaar en terug te vinden via internet. De meeste gemeentelijke websites publiceren apart alle beleidsstukken en gemeentelijke statistiek en via de zoekfunctie is gericht op trefwoorden te zoeken. Als u iets niet kunt vinden op de website van de gemeente kunt u het gemeentehuis bellen en vragen waar bepaalde beleidsinformatie staat.

Stel dat u merkt bij jonge gezinnen met kinderen met een beperking dat ze klagen over te weinig gerichte ondersteuning thuis of op school. Gemeenten zijn via de Jeugdzorgwet verantwoordelijk voor ondersteuning van jonge kinderen met een beperking (thuis en op school). In gemeentelijke beleidsnota's kunnen heel globale dingen staan als: er is recht op begeleiding en ondersteuning om te kunnen participeren. Of in nota's wordt gesteld dat zorg pas wordt verleend in aanvulling op gebruikelijke zorg.

U kunt uitzoeken of in indicatieregelingen of instructies voor de indicatiestellers of gemeentelijke verordeningen het beleid specifiek is ingevuld. Wat verstaat een gemeente(raad) onder 'gebruikelijke zorg' bijvoorbeeld? Voer 'gebruikelijke zorg' in als zoekterm op de gemeentelijke website en kijk of u zo relevante beleidsstukken vindt. Het is taai werk, maar lees die stukken door. Gebruik in lange digitale documenten de zoekfunctie (control F), dan schiet u sneller door naar relevante passages.

Als u niets vindt, kunt u het gemeentehuis bellen naar de beleidsafdeling vragen en daar ofwel de vraag stellen (in dit voorbeeld: "wat wordt door de gemeente nu verstaan onder gebruikelijke zorg en in welke beleidsstukken is dat vastgelegd?" Of u vraagt (terwijl u de computer open hebt staan), "wilt u mij helpen zoeken op uw website naar want ik kan het zelf zo gauw niet vinden."

Veel gemeenten stemmen hun beleid af binnen de Vereniging van Nederlandse Gemeenten VNG en baseren zich op modelverordeningen. Veel interessante beleidsinformatie is daarom te vinden op de website van de VNG (www.vng.nl)

Andere algemene beleids- en onderzoeksorganisaties en websites die van belang zijn voor zorg voor mensen met een verstandelijke beperking zijn (onder meer):

Op de allereerste plaats de webpagina's van KansPlus natuurlijk. Kijk bijvoorbeeld bij actuele standpunten: <https://www.kansplus.nl/actueel/>

Uitgebreide informatie over medezeggenschap is te vinden op:

<https://www.kansplus.nl/medezeggenschap-vraagstuk/>

En verder:

Sociaal Cultureel Planbureau (met evaluatie onderzoeken naar de Wmo en onderzoek naar zorg voor mensen met een beperking)

Het Centraal Administratiekantoor (die eigen betalingen int voor Wmo en Wlz en daarvoor een rekentool heeft) : www.hetcak.nl en <http://www.hetcak.nl/portals/portalserver/portals/cak-portal/pages/k1-1-4-8-bereken-uw-eigen-bijdrage-zorg-met-verblijf>

Movisie: www.movisie.nl

Zorginstituut Nederland (veel kennis over kwaliteit van en rechten op Wlz-zorg: www.zorginstituutnederland.nl)

Nederlandse Zorgautoriteit Nza (veel kennis over zorgzwaartepakketten, hoeveel uur zorg dat in de praktijk moet opleveren en welke tarieven gelden per pakket): www.nza.nl

Onderzoeksinstituut Vilans: www.vilans.nl

Onderzoeksinstituut Nivel (met onder meer participatieonderzoeken) www.nivel.nl

Regelhulp (wat zijn uw rechten?): <https://www.regelhulp.nl/bladeren/hulp-in-het-dagelijks-leven-bij/verstandelijke-beperking/>

Relevante onafhankelijke informatie over de (rechts)positie van mensen met een beperking in Nederland is te vinden op een Europese website www.disability-europe.net.

De laatste tip: op internet is alles te vinden: als je maar weet hoe te zoeken in die overvloed.

Er zijn websites die uitleggen hoe u effectief zoekt: <http://uba.uva.nl/diensten/zoeken/demo-s-en-handleidingen/google.html>

Ad 3) Lobby

Bij collectieve belangenbehartiging hoort ook: politiek en uitvoerende instanties benaderen, kennis overbrengen over gesignaleerde problemen en liefst ook suggesties doen voor oplossingen.

Ledengroepen van KansPlus staan dicht bij de achterban en weten wat er speelt. Als u ervaringen goed registreert en analyseert, daar eventueel onderzoek aan kunt toevoegen, dan weet u waarschijnlijk meer dan ambtenaren, gemeenteraadsleden of leden van de Wmo-raad. De eerste stap bij lobbyen is daarom: vertel of schrijf wat u weet.

Lukraak af en toe brieven schrijven of gesprekken aanvragen, is minder effectief. Het is nuttig om aan te sluiten bij de actualiteit in de gemeente(raad), Wmo-raad of actualiteit die speelt in de pers. Volg het ritme van de gemeenteraad of de Wmo-raad. Als de begroting wordt besproken (in het najaar, dan is het tijd om te vragen om meer budget voor een bepaald doel).

Kijk of het mogelijk is een abonnement te nemen op digitale nieuwsbrieven of agenda's van de gemeenteraad of raadscommissies, dan weet u vanzelf wat er wordt besproken. Maak gebruik van inspraakmogelijkheden. Schrijf af en toe brieven of benader raadsleden, gewoon door een kwartiertje eerder of na afloop van raadsvergaderingen ze aan te spreken. Vertel wat er speelt, geef, als u die heeft, een mogelijke oplossing en vraag ze naar hun reactie.

Laten zien welke problemen er spelen in de achterban is nooit genoeg. Verwacht niet dat politici altijd oplossingen bedenken. Het zijn ook maar mensen en u weet waarschijnlijk beter wat er speelt en waar behoefte aan is, dan zij. Bedenk dus zelf oplossingen en vraag de politici of die oplossingen voor hen haalbaar zijn.

Bij lobbyen is schrijven niet altijd goed. Het opbouwen van persoonlijke banden via gesprekken is van grote waarde. Geduld is bij lobbyen van belang. Oplossingen worden niet in een gesprek eventjes geregeld. Leg informatie neer en kom er zo nodig later nog op terug en nog eens. Dat kan zonder drammerig te worden, gewoon vragen hoe het er mee staat of leg het aanbod neer: als we nog ergens mee kunnen helpen, laat het dan weten a.u.b.

Denk ook na over hoe u uzelf presenteert. Heeft de ledengroep visitekaartjes? Flyers? Is duidelijk hoe uw gesprekspartners u kunnen benaderen?

Zoek uit wie mogelijke partners zijn in het nastreven van bepaalde oplossingen. Wie heeft ook belang bij nieuw beleid dat u voorstelt? Benader die doelgroep of organisatie en probeer samen te werken. Als u suggesties heeft of ideeën voor oplossingen, probeer ze dan zo uit te werken en te presenteren dat het belang voor anderen dan mensen met een verstandelijke beperking duidelijk wordt.

Of trek vergelijkingen met andere groepen en wijs op rechten. Als het vanzelfsprekend is dat mensen zonder een beperking zelfstandig gaan wonen, huurtoeslag krijgen, met het openbaar vervoer meekunnen en in vrije tijd meedoen aan allerlei ontspanning, dan moet dat toch ook worden geregeld voor mensen met een verstandelijke beperking (ook als dat wellicht meer moeite of geld kost dan bij anderen).

In de Wmo-raad kunnen vertegenwoordigers ook zelf een beetje politiek bedrijven. U kunt bondjes sluiten in de trant van: als jullie ons steunen op dit punt, doen wij het op dit andere punt.

Denk ook na over de langere termijn. Mensen met een verstandelijke beperking willen een goed leven, hebben bescherming nodig en willen zich ook kunnen ontplooiën en meedoen in de samenleving. Wat is daarvoor nodig? Als het nu niet kan worden geregeld, hoe kunnen we daar dan naar toe werken?

De neiging is om alle verandering te verwachten van de overheid. Maar ga ook na wat andere organisaties kunnen of willen doen: bedrijven bijvoorbeeld of verenigingen. Ook die zijn net zo te benaderen als een gemeenteraad. Als u ideeën heeft over bijvoorbeeld werken met een verstandelijke beperking, benader dan bedrijven in de buurt en vraag een gesprek aan.

Meer ideeën en tips

- [Handreiking – Hoe kom ik in beeld?](#) – Tips voor lokale belangenbehartigers die publiciteit willen.
Een handreiking van Ieder(in) over:
 - de voorbereiding – het maken van een plan, nadenken over doel, doelgroep, medium, nieuwsfeiten
 - de uitvoering – contact met journalist, persbericht sturen, interview geven, reageren op nieuws, delen via sociale media.
- [Hoe maak ik mijn informatie toegankelijk](#) – Tips om moeilijke informatie begrijpelijk te maken.
- [Hoe raadpleeg ik mijn achterban](#) – Tips voor contact met de achterban.
- [Handreiking – Contact met uw achterban](#)
- Een handreiking van Ieder(in) over het doel van raadplegen van de achterban, wat het oplevert, waarover het moet gaan, wie u kunt benaderen, hoe u dit kunt doen en met wie u kunt samenwerken. In deze handreiking staan ook 20 inspirerende voorbeelden.
- [Samenwerken en invloed uitoefenen](#)
- [Beïnvloeden beleid – de lobby met de gemeente](#) – Tips om aandacht te vragen bij de gemeente.
- [Inspraak in de gemeente](#) – Verschillende inspraakmogelijkheden op een rijtje.